

Monika Kichter-Krysiak

WYBRANE ASPEKTY PROCESÓW INTEGRACJI GOSPODARCZEJ W REGIONIE AZJI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ

1. Wstęp

Procesy integracji ekonomicznej w regionie tak zróżnicowanym jak Azja Południowo-Wschodnia są skomplikowane, a próby integrowania regionu zachodzą z mniejszym lub większym powodzeniem od lat pięćdziesiątych XX wieku. Obecnie działające w tym regionie Stowarzyszenie Krajów Azji Południowo-Wschodniej (The Association of Southeast Asian Nations – ASEAN), wytyczające sobie cele w dziedzinie bezpieczeństwa, gospodarki oraz na płaszczyźnie społeczno-kulturalnej, to rynek około 500 mln ludzi o zsumowanym dla krajów członkowskich produkcie krajowym brutto w wysokości 600 mld USD¹. ASEAN staje się powoli istotnym partnerem w światowej wymianie handlowej, stara się również określić swoją regionalną tożsamość poprzez odniesienie do wartości azjatyckich, a swoje ugrupowanie próbuje budować, niekoniecznie idąc śladem jednoczących się ekonomicznie światowych potęg gospodarczych.

2. Ogólna charakterystyka regionu Azji Południowo-Wschodniej

2.1. Historyczne uwarunkowania integracji w regionie

Region Azji Południowo-Wschodniej zajmuje powierzchnię ok. 4,5 mln km² z populacją ok. 500 mln mieszkańców. Składa się z 10 państw² o odmiennych religiach i w znacznej mierze odrębnej historii. Brunei, Filipiny, Indonezja, Kambodża, Laos, Malezja, Myanmar (Birma), Singapur, Tajlandia, Wietnam w przeszłości prawie zupełnie nie były powiązane gospodarczo, a po okresie dominacji różnych me-

¹ *Overview*, <http://www.aseansec.org/> (data dostępu 14.06.2008).

² W niniejszej pracy będą analizowane jedynie kraje będące członkami Stowarzyszenia Krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN).

tropolii europejskich, w wieku XIX, oddaliły się od siebie jeszcze bardziej³. W drugiej połowie XIX w. zaczęła następować modernizacja niektórych państw regionu i zapożyczanie wzorców oraz idei politycznych Zachodu. Przejmowane były różne, obce tradycjom i trudne do zaakceptowania koncepcje: „demokratyczno-republikańskie – w wersji elitarno-oligarchicznej i populistycznej, autorytarne (szczególnie popularne były dyktatury wojskowe), nacjonalistyczne, faszystowskie czy bolszewickie”⁴. Z kolei wiek XX, niezwykle trudny, to czas procesów dekolonizacji i ingerencji państw rozwiniętych w wykorzystanie zasobów gospodarczych krajów Azji Południowo-Wschodniej oraz liczne konflikty wewnętrzne w tych krajach⁵.

Pierwsza poważna próba integracji gospodarczej w regionie to utworzenie w 1954 r. Organizacji Azji Południowo-Wschodniej (South-East Asia Treaty Organization – SEATO), głównie w celu zwalczania wpływów komunistycznych w regionie⁶. Kolejne próby zintegrowania regionu podejmowane były w 1966 r. – nie zrealizowana japońska propozycja powołania stałych konferencji ministerialnych oraz trzy kolejne inicjatywy: utworzenia Rady Azji i Pacyfiku (ASPAC), powołania Stowarzyszenia Południowo-Wschodniej Azji (ASA) oraz zrzeszenia Malezji, Filipin i Indonezji (MAPHILINDO), a także w 1968 r., kiedy to nie powiodła się próba utworzenia PFTA (miała być utworzona na bazie wyników cyklu konferencji nt. handlu i rozwoju Pacyfiku PAFTAD)⁷. Rok 1967 przyniósł porozumienie wcielające w życie ASEAN (Stowarzyszenie Krajów Azji Południowo-Wschodniej), odgrywające obecnie istotną rolę w kształtowaniu stosunków ekonomicznych pomiędzy krajami Azji Południowo-Wschodniej i między nimi a innymi graczami na arenie międzynarodowej.

Koniec XX w. to czas rozwoju gospodarczego i technologicznego omawianego regionu – stał się on wówczas partnerem dla Ameryki Północnej, dla Unii Europejskiej, jak również dla krajów azjatyckich nie zrzeszonych w ASEAN.

2.2. Wartości azjatyckie

Zmiany społeczno-ekonomiczne w krajach Azji Południowo-Wschodniej w dużym stopniu wiążą się z przejmowaniem przez nie dorobku cywilizacji zachodniej⁸. Nie doprowadziło to jednak do utraty przez region własnej tożsamości kulturowej, a zapoczątkowało procesy przemian i poszukiwań.

³ E. Jantóń-Drozdowska, *Regionalna integracja gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Poznań 1998, s. 39.

⁴ K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach i jego przemiany w XX w.*, materiały na seminarium, źródło: http://www.uczelnia.swps.edu.pl/ogolny/centrum_azji/zajecia_2006_07.php, s. 2.

⁵ E. Jantóń-Drozdowska, wyd. cyt., s. 39.

⁶ Tamże.

⁷ B. Drelich-Skulska (red.), *Azja–Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, AE, Wrocław 2007, s. 177.

⁸ K. Gawlikowski, *Procesy okcydentalizacji Chin oraz innych krajów Azji Wschodniej i ich stosunek do cywilizacji zachodniej*, [w:] A. Jelonek (red.), *Wietnamczycy: system wartości i stereotypy Zachodu*, Scholar, Warszawa 2004, s. 26.

Wartości azjatyckie, ich poszukiwanie i deklarowanie wpisuje się w próbę określenia tożsamości regionu poprzez wskazanie cech wspólnych niezwykle zróżnicowanego społecznie i kulturowo regionu. Często poddawane analizom przez badaczy tematu wartości azjatyckie można opisać jako „azjatycką strategię negocjacji pozycji w eurocentrycznych poglądach na nowoczesność”⁹.

Nie można wskazać systemu wartości, który zostałby uznany za wspólny dla całej ludzkości i byłby akceptowany jednakowo przez wszystkie społeczności, mimo iż niektóre wartości są istotne dla kilku społeczności jednocześnie. Świat zachodni poprzez struktury ONZ w drugiej połowie XX w. podjął próbę wskazania pewnego zestawu „wartości uniwersalnych”, opartych na poszanowaniu jednostki. Przestrzegania owych „wartości uniwersalnych” Zachód wymagał od siebie, w polityce tak wewnętrznej, jak i zagranicznej, oraz od innych państw¹⁰. Jednakże ustalenie wartości wspólnych dla wszystkich jest niezwykle trudne, co obrazują próby ich określenia przez kraje azjatyckie, w ogromnej mierze zróżnicowane pod względem religijnym. Oprócz konfucjańsko-buddyjskich Singapuru i Wietnamu (łącznie blisko 90 mln mieszkańców), znajdują się wśród nich kraje muzułmańskie: Indonezja i Malezja (łącznie blisko 240 mln mieszkańców), kraje buddyzmu Theravada: Tajlandia, Birma (Myanmar), Kambodża i Laos (łącznie około 130 mln) oraz katolickie Filipiny (ponad 77 mln)¹¹.

Na tej podstawie K. Gawlikowski zauważa: „mimo zróżnicowania religijno-kulturowego wiele kultur Azji Południowo-Wschodniej wykazuje wszakże pewne podstawowe podobieństwa i cechy wspólne z *krajami konfucjańskimi*, jak dominacja wartości wspólnotowych nad indywidualnymi, tradycyjna apoteoza rodziny i wspólnoty wiejskiej, silne więzi grupowe, gloryfikacja harmonii i konsensu, brak tradycji demokratycznych czy też tradycji rządów prawa”¹².

Koncepcja „wartości azjatyckich”, zaprezentowana na 29. Międzynarodowym Zgromadzeniu Ogólnym Rady Gospodarczej Basenu Pacyfiku przez premiera Malezji Mahathira bin Mohammada¹³, ujmując różne kwestie, od azjatyckich tradycji filozoficzno-religijnych, poprzez tradycje religijno-społeczne, odmienne od myśli europejskiej, po wartości społeczeństw tradycyjnych, różniące się znacznie od norm upowszechnionych w społeczeństwach industrialnych czy postindustrialnych¹⁴. Wskazuje na odmienne od europejskiego postrzeganie jednostki – podkreślana jest waga związków społecznych, a nawet z całym światem istot żywych, a także harmo-

⁹ B. Drelich-Skulska (red.), wyd. cyt., s. 82.

¹⁰ K. Gawlikowski, *Problem „wartości azjatyckich” – uwagi o koncepcjach Mahathira bin Mohammada*, Azja-Pacyfik t. 2, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 1999, s. 193.

¹¹ K. Gawlikowski, *Procesy okcydentalizacji ...*, s. 33.

¹² K. Gawlikowski, *Problem „wartości azjatyckich” ...*, s. 200.

¹³ *Debate on Asian Values*, przemówienie wygłoszone 21 maja 1996 r.; Mahathir bin Mohammad, premier Malezji, i Lee Kwan Yew, były długoletni premier Singapuru (twórcy sukcesów gospodarczych obu tych krajów), zaczęli lansować koncepcję „wartości azjatyckich”, przeciwstawianych przez nich wartościom współcześnie głoszonym przez kraje Zachodu już w latach osiemdziesiątych XX w.

¹⁴ K. Gawlikowski, *Problem „wartości azjatyckich” ...*, s. 202.

nii oraz stabilności społecznej. Wymienione wartości stawiane są zdecydowanie wyżej niż wolności osobiste¹⁵. Istotnie różne jest również spojrzenie na państwo i władzę. Władza jest reprezentantem i strukturą organizacyjną wspólnot tworzących państwo, co wymaga od jednostek jej poszanowania – jest to norma społeczna, a łamanie tej normy nie jest społecznie akceptowane¹⁶.

Rozpoczęcie dyskusji nad kategorią „wartości azjatyckich” jest próbą osłabienia w regionie wpływów Zachodu i miejscowych elit, które przejęły wartości Zachodu, ale również poszukiwaniem elementów łączących różne narody Azji Południowo-Wschodniej.

2.3. Potencjał ekonomiczny państw regionu

Region Azji Południowo-Wschodniej jest różnorodny nie tylko pod względem kultury, religii czy doświadczeń historycznych, ale również z perspektywy potencjału ekonomicznego poszczególnych państw.

Tabela 1. Wybrane podstawowe dane statystyczne państw członkowskich ASEAN (rok 2007)

Kraj	Całkowita powierzchnia kraju	Całkowita populacja	Gęstość zaludnienia	PKB	PKB per capita
	km ²	tysiące	liczba osób na 1 km ²	mld USD	USD
Brunei Darussalam	5 765	396	69	12 317,0	31 076,1
Kambodża	181 035	14 475	80	8 662,3	598,4
Indonezja	1 890 754	224 905	119	431 717,7	1 919,6
Laos	236 800	5 608	24	4 128,1	736,1
Malezja	330 252	27 174	82	186 960,7	6 880,2
Birma (Myanmar)	676 577	58 605	87	12 632,7	215,6
Filipiny	300 000	88 875	296	146 894,8	1 652,8
Singapur	704	4 589	6 518	161 546,6	35 206,1
Tajlandia	513 120	65 694	128	245 701,9	3 740,1
Wietnam	329 315	85 205	259	71 292,1	836,7
ASEAN	4 464 322	575 525	129	1 281 853,9	2 227,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych ASEAN, <http://www.aseansec.org/stat/Table1.xls> (data dostępu 14.06.2008).

¹⁵ Tamże, s. 203-205; D.I. Hitchcock, na bazie badań i wywiadów z intelektualistami z Malezji, Singapuru, Indonezji, Tajlandii, Chin, Republiki Korei i Japonii formułuje analogiczny wniosek, iż w tamtejszych kulturach priorytet przyznaje się wspólnocie, szerzej: D.I. Hitchcock, *Factors Affecting East Asian Views of the United States, The Search for Common Ground*, The Center for Strategic and International Studies, Washington D.C., CSIS Report, March 1997.

¹⁶ K. Gawlikowski, *Problem „wartości azjatyckich” ...*, s. 206.

Tabela 2. Dane statystyczne dotyczące obrotów towarowych i BIZ państw członkowskich ASEAN (w mld USD)

Kraj	Obroty towarowe			Bezpośrednie inwestycje zagraniczne	
	eksport	import	całkowite obroty towarowe		
	2006	2006	2006	2005	2006
Brunei Darussalam	7 619,4	1 488,9	9 108,3	288,5	433,5
Kambodża	3 514,4	2 923,0	6 437,4	381,2	483,2
Indonezja	100 798,6	61 065,5	161 864,1	8 336,0	5 556,2
Laos	402,7	587,5	990,2	27,7	187,4
Malezja	157 226,9	128 316,1	285 543,0	3 964,8	6 059,7
Birma (Myanmar)	3 514,8	2 115,5	5 630,3	235,9	143,0
Filipiny	47 410,1	51 773,7	99 183,8	1 854,0	2 345,0
Singapur	271 607,9	238 482,0	510 089,9	15 001,9	24 055,4
Tajlandia	121 579,5	127 108,8	248 688,3	8 957,0	10 756,1
Wietnam	37 033,7	40 236,8	77 270,5	2 020,8	2 360,0
ASEAN	750 708,0	654 097,8	1 404 805,8	41 067,8	52 379,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych ASEAN, <http://www.aseansec.org/stat/Table1.xls> (data dostępu 14.06.2008).

Najniższy PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca w 2007 r. w wysokości 215,6 USD zanotowała Birma (Myanmar), która również (w 2006 r.) wykazała najniższy poziom bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) w regionie (2006 r. – 143,0 mld USD, 2005 r. – 235,9 mld USD), podczas gdy w całym ASEAN nastąpił w 2006 r. wzrost BIZ o 21,6% w stosunku do roku 2005. Na przeciwnym biegunie plasuje się Singapur, którego PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca w 2007 r. wyniósł 35 206,1 USD. Singapur również jest na czele ASEAN pod względem BIZ (24 055,4 mld USD w 2006 r.), wyprzedzając następną w kolejności Tajlandię (10 756,1 mld USD), oraz pod względem całkowitych obrotów towarowych (510 089,9 mld USD w 2006 r.), gdzie następną w kolejności Malezja ma ten wskaźnik na poziomie 285 543 mld USD w 2006 roku. Inne kraje plasują się pomiędzy poziomami wyznaczonymi przez Birnę i Singapur. Ze względu na objętość artykułu nie jest możliwe pełne omówienie potencjału ekonomicznego państw ASEAN, jednakże tab. 1 i tab. 2 syntetycznie ukazują różnicowanie ich rozwoju.

3. Istota i formy międzynarodowej integracji gospodarczej

3.1. Istota integracji ekonomicznej

Integracja ekonomiczna nie jest jednolicie definiowana w literaturze; może być ujmowana jako proces lub jako stan osiągnięty w tym procesie. F. Machlup dodaje, że „nie zawsze jest jasne, czy ów stan ma być punktem docelowym procesu, czy ja-

kimś punktem pośrednim¹⁷. Współcześnie można definiować integrację ekonomiczną jako „proces scalania gospodarek narodowych poszczególnych krajów i tworzenia z nich jednego organizmu gospodarczego poprzez usuwanie zagrożeń w przepływie towarów i czynników produkcji¹⁸. Jest ona dokonywana „poprzez wewnętrzne i wzajemne dostosowywanie się struktur gospodarczych poszczególnych krajów, tworzenie się między nimi trwałych strukturalnych powiązań gospodarczych i spajania się ich tą drogą w całość stanowiącą w miarę jednolity, nowy organizm gospodarczy, który jako taki wyróżnia się w międzynarodowym otoczeniu i zajmuje w nim nowe miejsce¹⁹”.

Siłami sprawczymi działań integracyjnych są głównie dwa czynniki, mechanizm rynkowy, który wysyłając sygnały, wpływa na podmioty gospodarcze i przez to kształtuje proces dostosowawczy na poziomie mikroekonomicznym, oraz działalność organów narodowych i międzynarodowych, które kształtują formę i przebieg procesu integracji. Oba wymienione czynniki są niezbędne do skutecznego realizowania integracji²⁰.

Z kolei cele integracji ekonomicznej mogą być klasyfikowane według następujących kryteriów: podmiotowego (cele grupowe i cele indywidualne) oraz przedmiotowego (cele polityczne, cele ekonomiczne – osiągnięcie ich wspomaga maksymalizacja efektu przesunięcia handlu i efektu kreacji handlu – i inne, w tym społeczno-cywilizacyjne)²¹. Wszystkie te czynniki wzajemnie na siebie oddziałują – często osiągnięcie jednych umożliwia osiągnięcie innych. Najistotniejszą przyczyną dokonywania procesów integracji gospodarczej jest dążenie do zapewnienia rozwoju gospodarczego.

3.2. Formy integracji ekonomicznej

Usuwanie czynników utrudniających scalanie gospodarek narodowych może przybierać różne formy, od tzw. strefy wolnego handlu do pełnej integracji ekonomicznej²².

- Strefa wolnego handlu polega na likwidacji ceł i ograniczeń w obrotach handlowych między państwami członkowskimi, przy zachowaniu samodzielności w kształtowaniu polityki celnej i handlowej z krajami nie objętymi strefą. Jest najprostszą instytucjonalnie formą integracji, która w konsekwencji ułatwia wymia-

¹⁷ F. Machlup, *Integracja gospodarcza – narodziny i rozwój idei*, PWN, Warszawa 1986, s. 35.

¹⁸ A. Budnikowski, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, wyd. III, PWE, Warszawa 2006, s. 250-251.

¹⁹ A. Makać, *Międzynarodowa integracja gospodarcza – podstawowe problemy*, [w:] E. Oziewicz (red.), *Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 10.

²⁰ E. Jantón-Drozdowska, wyd. cyt., s. 11.

²¹ P. Bożyk, J. Misala, *Integracja ekonomiczna*, PWE, Warszawa 2003, s. 21-23.

²² Klasyfikacja podana za P. Bożyk, J. Misala, wyd. cyt., s. 36-43.

nę handlową wewnątrz ugrupowania, przyczynia się do zwiększenia skali produkcji, obniżenia kosztów jednostkowych i wzrostu korzyści z wymiany²³.

- Unia celna z kolei polega na likwidacji cel i ograniczeń ilościowych w obrotach między krajami unii, przy jednoczesnym wprowadzeniu wspólnej zewnętrznej taryfy celnej oraz ujednoczeniu polityki handlowej wobec krajów spoza unii²⁴.
- Uczestnicy wspólnego rynku są zobowiązani do spełnienia wszystkich warunków określonych dla strefy wolnego handlu i unii celnej, a dodatkowo do zapewnienia wewnątrz ugrupowania swobody przepływu siły roboczej, technologii i kapitału²⁵.
- Obowiązkiem krajów członkowskich wynikającym z uczestnictwa w unii monetarnej jest, oprócz spełnienia warunków określonych dla wszystkich omówionych wyżej form integracji, utrzymanie stałych kursów walutowych (lub dokonywanie ich zmian w określonych przedziałach)²⁶.
- Uczestnicy unii ekonomicznej (nazywanej również unią ekonomiczno-walutową), będącej wyższą formą wspólnego rynku, są zobowiązani do prowadzenia jednolitej polityki przepływu towarów w obrębie ugrupowania i wobec krajów spoza unii, jak również do prowadzenia jednolitej polityki przepływu czynników produkcji w obrębie ugrupowania, jednolitej polityki monetarnej, podatkowej, kapitałowej, społecznej i innych²⁷.
- Unia polityczna może być wynikiem pozytywnych doświadczeń zdobytych przy tworzeniu unii ekonomicznej, polega na unifikacji całości lub części polityki zagranicznej i obronnej. Celem tej formy integracji jest lepsza skuteczność w relacjach z państwami trzecimi²⁸.
- Pełna integracja ekonomiczna jest nową formą spełniającą wymogi wszystkich wymienionych wyżej form integracji bez zawierania odrębnych porozumień instytucjonalnych regulujących warunki współpracy.

Wprowadzenie jednej z form integracji ekonomicznej może prowadzić do wprowadzenia form wyższych, co jest związane z coraz większą współzależnością państw członkowskich ugrupowania integracyjnego bądź z podjęciem przez kraje członkowskie decyzji o pozostaniu na danym etapie integracji ekonomicznej. Kolejne etapy pogłębiania współpracy, ponad strefę wolnego handlu oraz unią celną, wymagają harmonizacji polityki i tworzenia instytucji ponadnarodowych i międzynarodowych. Przeniesienie części uprawnień decyzyjnych na instytucje ponadnarodowe i międzynarodowe może u państw członkowskich ugrupowania budzić obawę o utratę suwerenności²⁹.

²³ P. Bożyk, J. Misala, wyd. cyt., s. 37.

²⁴ A. Makać, wyd. cyt., s. 18.

²⁵ P. Bożyk, J. Misala, wyd. cyt., s. 39.

²⁶ Tamże.

²⁷ A. Budnikowski, wyd. cyt., s. 255.

²⁸ Tamże.

²⁹ E. Jantón-Drozdowska, wyd. cyt., s. 13.

4. Stowarzyszenie Narodów Azji (ASEAN) jako próba integracji ekonomicznej regionu

4.1. Geneza powstania Stowarzyszenia

Na bazie doświadczeń krajów Azji Południowo-Wschodniej, decyzją przedstawicieli pięciu państw: Filipin, Indonezji, Malezji, Singapuru i Tajlandii, 8 sierpnia 1967 r. w Bangkoku została podpisana deklaracja o utworzeniu Stowarzyszenia Krajów Azji Południowo-Wschodniej³⁰.

Na wczesnym etapie tworzenia ASEAN było w głównej mierze forum dialogu politycznego między krajami członkowskimi oraz między nimi a krajami trzecimi³¹; przestrzeń współpracy ekonomiczna, bez jasnego określenia jej teoretycznej formy, miała polegać na dążeniu do rozwoju gospodarczego stowarzyszonych krajów i do podniesienia stopy życiowej ich społeczeństw³². Deklaracja podpisana w Bangkoku stworzyła ramy współpracy w regionie, bez wskazania metod jej realizacji. Co istotne, na tym etapie tworzenia ASEAN kraje członkowskie dążyły przede wszystkim do osiągnięcia celów krajowych, cele ugrupowania pozostawały na dalszym planie³³. W obszarze ich zainteresowania leżały wówczas: handel, rolnictwo, przemysł, transport i komunikacja.

Pierwsze rozszerzenie Stowarzyszenia nastąpiło w 1984 r., kiedy do ASEAN przystąpiło Brunei Darussalam, a kolejne: w 1995 r. – Wietnam i Laos, w 1997 r. – Myanmar (Birma) i w 1999 r. – Kambodża³⁴.

Formalne powstanie strefy wolnego handlu ASEAN nastąpiło po 15 latach od podpisania deklaracji w Bangkoku – w 1992 r., kiedy utworzono AFTA – ASEAN Free Trade Area. Wynikiem podpisanego porozumienia było obniżenie ceł na handel wyrobami przemysłowymi do poziomu od 0 do 5%. Wyznaczony termin skracano kilkakrotnie, w efekcie określono go na 2002 r.; dodatkowo uzgodniona została stopniowa eliminacja ograniczeń ilościowych i barier pozataryfowych³⁵.

W 2003 r. liderzy państw członkowskich ASEAN uzgodnili, iż Stowarzyszenie będzie oparte na trzech filarach: wspólnocie bezpieczeństwa, wspólnocie ekonomicznej oraz wspólnocie społeczno-kulturalnej. Jest to próba utworzenia Wspólnoty ASEAN.

Plany rozwoju ASEAN do 2020 r., przyjęte przez jego liderów w 30 rocznicę utworzenia Stowarzyszenia (1997 r.), obejmują dalszą współpracę narodów stowa-

³⁰ *Overview*, <http://www.aseansec.org/64.htm> (data dostępu 10.06.2008).

³¹ B. Drelich-Skulska (red.), wyd. cyt., s. 181.

³² E. Oziewicz, *Integracja krajów Dalekiego Wschodu*, [w:] E. Oziewicz (red.), *Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 205.

³³ Tamże.

³⁴ *Overview*, <http://www.aseansec.org/64.htm> (data dostępu 14.06.2008).

³⁵ P. Bożyk, J. Misala, wyd. cyt., s. 237.

rzyszonych w celu utrzymania pokoju, stabilności oraz dobrobytu, połączonych w partnerstwie i dynamicznym rozwoju³⁶.

ASEAN z regionalnego forum dialogu politycznego staje się znaczącym graczem na arenie międzynarodowej i partnerem dla Unii Europejskiej i USA oraz azjatyckich potęg gospodarczych.

4.2. Instytucjonalne podstawy działania ASEAN

ASEAN działa w oparciu o Deklarację o jedności ASEAN (Declaration of ASEAN Concord) oraz Układ o przyjaźni i współpracy (The Treaty of Amity and Cooperation); oba dokumenty zostały przyjęte na szczycie na wyspie Bali w 1976 roku. W październiku 2003 r. przyjęto Deklarację w sprawie jedności ASEAN II (Bali Concord II), w której liderzy zobowiązali się do utworzenia do roku 2020 wspomnianej wyżej Wspólnoty ASEAN (ASEAN Community)³⁷.

Decyzje strategiczne dla Stowarzyszenia podejmowane są jednogłośnie na spotkaniach szefów państw i rządów państw członkowskich, są to tzw. szczyty ASEAN. Pierwsze takie spotkanie miało miejsce w 1977 r., w latach 1992-2001 odbywały się one co trzy lata, a od 2001 r. odbywają się corocznie. Coroczne spotkania ministrów spraw zagranicznych i gospodarki odbywające się przed szczytami ASEAN mają na celu omówienie pozaekonomicznych warunków współpracy (społecznych, kulturowych, dyplomatycznych), wynikających z uzgodnień przyjętych na szczycie³⁸. Dodatkowo od 1992 r. odbywają się spotkania ministrów pracy, edukacji, zdrowia, ubezpieczeń społecznych, energii, technologii oraz środowiska naturalnego.

Do stałych organów ASEAN można zaliczyć Sekretariat Generalny z siedzibą w Dżakarcie. Obecnie sekretarzem generalnym jest dr Surin Pitsuwan, który zastąpił na tym stanowisku Ong Keng Yonga, sprawującego urząd w latach 2003-2007³⁹. Sekretariat Generalny pełni funkcje organizacyjne i koordynujące pracę ugrupowania między spotkaniami na szczeblu ministerialnym⁴⁰. Każdy kraj członkowski dysponuje własnym sekretariatem, którego zadaniem jest wdrażanie inicjatyw ASEAN na terytorium własnego państwa. Drugim stałym organem ASEAN jest Komitet Operacyjny, którego zadaniem jest koordynacja działalności ugrupowania pomiędzy spotkaniami na szczycie i spotkaniami ministerialnymi⁴¹. W celu prowadzenia spraw zagranicznych ASEAN został ustanowiony stały komitet, składający się z ambasa-

³⁶ *Overview*, <http://www.aseansec.org/64.htm> (data dostępu 14.06.2008).

³⁷ Pełna lista dokumentów stanowiących podstawy prawne działania ASEAN jest dostępna na oficjalnej stronie Stowarzyszenia: <http://www.aseansec.org/145.htm>.

³⁸ P. Bożyk, J. Misala, wyd. cyt., s. 237.

³⁹ *Dr. Surin Pitsuwan Biodata*, <http://www.aseansec.org/9574.htm> (data dostępu 14.06.2008).

⁴⁰ P. Bożyk, J. Misala, wyd. cyt., s. 237.

⁴¹ Tamże.

dorów krajów członkowskich akredytowanych w kraju gospodarza⁴². Ostatnim elementem struktury instytucjonalnej są komitety funkcjonalne. Ich głównym zadaniem jest promowanie rozwoju współpracy między krajami wewnątrz ugrupowania⁴³.

4.3. Ekonomiczne skutki procesów integracyjnych w ASEAN

Ocena skutków ekonomicznych procesów integracyjnych w ASEAN jest utrudniona m.in. z powodu braku pełnej informacji statystycznej. Możliwie najpełniej jednak kwestie zmian w gospodarkach można zobrazować poprzez poniższe analizy. Pierwszą z nich jest analiza statystyczna importu z krajów członkowskich ugrupowania (tab. 3) oraz z krajów spoza ugrupowania (tab. 4).

Tabela 3. Import wewnątrz ASEAN (w %)

Kraj	2001	2002	2003	2004
Brunei Darussalam	41,6	39,2	45,6	42,6
Kambodża	72,7	35,9	58,3	33,6
Indonezja	18,5	22,4	24,7	25,1
Laos	-	-	74,7	0,0
Malezja	20,9	21,9	25,1	24,9
Birma (Myanmar)	46,9	56,2	52,5	49,2
Filipiny	14,1	15,6	17,1	19,0
Singapur	25,0	26,2	24,4	2,9
Tajlandia	16,2	16,8	16,7	16,6
Wietnam	-	-	-	24,2
ASEAN	21,1	22,2	22,8	22,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych ASEAN, ASEAN Statistical Pocket-book 2006, <http://www.aseansec.org/19196.pdf> (data dostępu 14.06.2008).

Największy spadek poziomu importu z wewnątrz ugrupowania zanotował Laos, którego cały import w 2004 r. pochodził z krajów nie stowarzyszonych w ASEAN. Nieznaczny wzrost importu z terenu ASEAN w latach 2001-2004 jest zauważalny w danych takich krajów, jak: Indonezja, Malezja czy Filipiny, a największym importerem z krajów członkowskich ASEAN jest Birma, która prawie połowę swojego importu czerpie z tego źródła. Najwięcej towarów z krajów trzecich importują zaś Filipiny, Singapur, Indonezja i Malezja.

Pomimo dużych różnic w poziomach importu wewnątrz ASEAN i spoza ugrupowania w badanym okresie, charakteryzujących większość krajów członkowskich, całkowity import wewnętrzny ugrupowania utrzymywał się na podobnym poziomie, tj. średnio 22,1% całego importu towarów.

⁴² *Overview*, <http://www.aseansec.org/64.htm> (data dostępu 14.06.2008).

⁴³ P. Bożyk, J. Misala, wyd. cyt., s. 237.

Tabela 4. Import spoza ASEAN (w %)

Kraj	2001	2002	2003	2004
Brunei Darussalam	58,4	60,8	54,4	57,4
Kambodża	27,3	64,1	41,7	66,4
Indonezja	81,5	77,6	75,3	74,9
Laos	-	-	25,3	100,0
Malezja	79,1	78,1	74,9	75,1
Birma (Myanmar)	53,1	43,8	47,5	50,8
Filipiny	85,9	84,4	82,9	81,0
Singapur	79,0	73,8	75,6	77,1
Tajlandia	83,8	83,2	83,3	83,4
Wietnam	-	-	-	75,8
ASEAN	78,9	77,8	77,2	77,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych ASEAN, ASEAN Statistical Pocket-book 2006, <http://www.aseansec.org/ASY2006.exe> (data dostępu 14.06.2008).

Analogiczne dane można przedstawić także dla eksportu (tab. 5 i tab. 6). Analogicznie do importu, eksport poszczególnych krajów ASEAN charakteryzuje się znaczną zmiennością, np. wzrost z 49,8% w 2002 r. do 68,6% w 2003 r. w przypadku Birmy, czy też spadek z 25,4% w 2002 r. do 19,7% w 2003 r. w przypadku Brunei. Średni udział eksportu do krajów członkowskich ASEAN utrzymywał się na poziomie ok. 22,5% całości eksportu ASEAN, z kolei średni udział eksportu poza ASEAN był na poziomie ok. 76,1% i poziomy te w badanym okresie były względnie stałe.

Tabela 5. Eksport wewnątrz ASEAN (w %)

Kraj	2001	2002	2003	2004
Brunei Darussalam	21,9	25,4	19,7	17,1
Kambodża	4,9	4,8	4,8	3,2
Indonezja	16,9	17,4	17,6	18,2
Laos	-	-	71,0	84,2
Malezja	23,9	23,7	24,8	25,1
Birma (Myanmar)	42,9	49,8	68,6	74,2
Filipiny	15,5	15,7	18,2	17,2
Singapur	27,0	27,2	25,0	24,3
Tajlandia	19,3	19,9	20,6	21,7
Wietnam	-	-	-	14,8
ASEAN	22,3	22,6	22,9	22,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych ASEAN, ASEAN Statistic Pocket-book 2006, <http://www.aseansec.org/19196.pdf> (data dostępu 14.06.2008).

Tabela 6. Eksport poza ASEAN (w %)

Kraj	2001	2002	2003	2004
Brunei Darussalam	78,1	74,6	80,3	82,9
Kambodża	95,1	95,2	95,2	96,8
Indonezja	83,1	82,6	82,4	81,8
Laos	-	-	29,0	15,8
Malezja	76,1	76,3	75,2	74,9
Birma (Myanmar)	57,1	50,2	31,4	25,8
Filipiny	84,5	84,3	81,8	82,8
Singapur	73,0	72,8	75,0	75,7
Tajlandia	80,7	80,1	79,4	78,3
Wietnam	-	-	-	85,2
ASEAN	77,7	77,4	71,7	77,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych ASEA, ASEAN Statistical Pocket-book 2006, <http://www.aseansec.org/19196.pdf> (data dostępu 14.06.2008).

Powyższe dane wskazują, iż niemal 80% wymiany handlowej członków Stowarzyszenia było dokonywane z krajami nie stowarzyszonymi w ASEAN. Wyjątek w obu przypadkach stanowiła Birma, która w szczytowym dla siebie roku 2004 eksportowała do krajów ugrupowania 74,2% produkcji (zatem jest to kraj gospodarczo najbardziej związany z ASEAN). Dla porównania, państwem najmniej związanym pod względem poziomu eksportu wewnątrz ASEAN okazała się Kambodża, kierująca do krajów spoza ASEAN średnio 95% swego eksportu, a pod względem importu – Tajlandia, Filipiny oraz Indonezja (ok. 80% – tab. 4).

Rozwój gospodarczy państw regionu i współpracy w regionie jest niewątpliwie hamowany. Przyczyną takiego stanu rzeczy może być niska efektywność i niskie tempo liberalizacji handlu, wskutek czego konkurencyjność towarów objętych strefą wolnego handlu (AFTA – ASEAN Free Trade Area) jest niska. Redukcja stawek celnych nie podnosi opłacalności eksportu, a braki na rynku wypełniają produkty pochodzące z przemytu⁴⁴.

Wysoki poziom wymiany handlowej ASEAN z krajami niestowarzyszonymi jest skutkiem m.in. handlu z Unią Europejską, która jest obecnie trzecim co do wielkości partnerem handlowym ASEAN (po Chinach i Japonii), mającym udział w wymianie na poziomie 11,7%. O docenieniu ogromnego potencjału tkwiącego w możliwej współpracy ze Stowarzyszeniem jest to, że Unia Europejska i ASEAN rozpoczęły w 2007 r. negocjacje dotyczące podpisania porozumienia o wolnym handlu⁴⁵. Mimo iż ani gospodarki krajów członkowskich ASEAN nie są w pełni stabilne, ani nie do końca stabilna jest sytuacja polityczna niektórych z nich – zainteresowanie ze strony potęg ekonomicznych świata (m.in. UE) zdaje się potwierdzać wagę tego ugrupowa-

⁴⁴ B. Drelich-Skulska (red.), wyd. cyt., s. 187.

⁴⁵ http://ec.europa.eu/external_relations/asean/intro/index.htm (data dostępu 14.06.2008).

nia na arenie międzynarodowej. Japonia, Korea Południowa i Chiny również współpracują z ASEAN, w formule ASEAN+3.

Jednym z istotnych wskaźników kondycji gospodarczej krajów ASEAN jest również napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych (tab. 7).

Tabela 7. Napływ BIZ z krajów ASEAN do krajów członkowskich ASEAN (w mld USD)

Kraj	2001	2002	2003	2004
Brunei Darussalam	10,5	21,7	36,8	19,7
Kambodża	37,2	8,5	19,9	31,9
Indonezja	-240,0	1 296,6	383,5	204,2
Laos	3,5	2,9	3,0	7,8
Malezja	80,0	0,0	251,1	980,2
Birma (Myanmar)	57,4	25,1	24,3	9,3
Filipiny	199,0	87,4	175,4	71,1
Singapur	417,1	762,2	705,1	727,3
Tajlandia	1 650,0	1 223,0	670,0	336,0
Wietnam	241,5	200,4	100,4	242,9
ASEAN:				
Suma	2 456,2	3 627,8	2 369,5	2 630,4
Średnia	245,6	362,7	236,95	263,0
Odchylenie standardowe	522,8	526,1	266,2	336,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych ASEAN, ASEAN Statistical Yearbook 2006, <http://www.aseansec.org/ASY2006.exe> (data dostępu 14.06.2008).

Dynamikę zmian wartości BIZ w poszczególnych krajach ASEAN najlepiej opisują wartości średnie i odchylenia standardowe. Widoczne jest utrzymywanie się średniej wartości BIZ krajów ASEAN na poziomie ok. 250 mld USD (wyjątkiem jest rok 2002, kiedy to wartość średnia była o ok. 100 mld USD wyższa). Z drugiej strony, wartości odchylenia standardowego w latach 2003 i 2004 są wyraźnie mniejsze niż w latach 2001 i 2002, co wynika z większego zróżnicowania wartości BIZ w tych latach w poszczególnych krajach w stosunku do lat kolejnych.

Warto również zaznaczyć, że we wszystkich analizowanych latach wartość odchylenia standardowego była wyższa od średniej, więc zróżnicowanie BIZ zmniejszało się, ale nadal pozostawało dosyć wysokie. Zatem można mówić o pewnym (powolnym) stabilizowaniu się wartości BIZ w poszczególnych krajach regionu, na stosunkowo niskim niestety poziomie.

Omawiany poziom BIZ potwierdza duże zróżnicowanie poziomów rozwoju gospodarczego krajów członkowskich – niektóre z nich zdają się być na marginesie zainteresowania pozostałych członków ugrupowania (np. Kambodża).

Ostatnim z analizowanych w niniejszej pracy aspektów jest wymiana usług między członkami ASEAN (tab. 8).

Tabela 8. Bilans usług krajów ASEAN (w mld USD)

Kraj	2001	2002	2003	2004
Brunei Darussalam	-573	-449	-594	-460
Kambodża	177	230	136	298
Indonezja	-9 906	-10 383	-11 726	-8 811
Laos	134	144	108	138
Malezja	-2 201	-1 578	-4 026	-2 311
Birma (Myanmar)	1	0	-1	-1
Filipiny	-2 288	-1 525	-1 963	-1 777
Singapur	-4 324	-3 840	-3 466	-3 228
Tajlandia	4 475	5 007	5 062	5 294
Wietnam	-572	-750	-778	-872

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych ASEAN, ASEAN Statistical Yearbook 2006, <http://www.aseansec.org/ASY2006.exe> (data dostępu 14.06.2008).

Przede wszystkim, należy zauważyć, że większość państw Stowarzyszenia (7 z 10) miała ujemny bilans usług (i to we wszystkich omawianych latach), zatem region charakteryzuje się przewagą importu usług nad ich eksportem. Co więcej, w większości państw bilans (czy to na poziomie dodatnim, czy też ujemnym) niewiele zmieniał się w ciągu badanych lat – wyjątkiem jest Tajlandia, dla której bilans jest dodatni, na wysokim poziomie i z roku na rok (nieznacznie) rośnie. Rośnie również bilans usług Singapuru, jednak jest on nadal zdecydowanie ujemny. Maleje natomiast (i tak ujemny) bilans Wietnamu. Z kolei w przypadku Malezji bilans utrzymuje się na niskim, ujemnym poziomie i dodatkowo wykazuje dużą zmienność. Region nie przoduje zatem w eksporcie usług, z wyjątkiem Tajlandii, która swój bilans w znacznej mierze zawdzięcza turystyce.

Wszystkie powyższe dane statystyczne zdają się potwierdzać, iż kraje ASEAN napotykają na znaczne trudności w pogłębianiu integracji ekonomicznej w ugrupowaniu. Najbliższe lata udowodnią, czy dysponują one wystarczającą determinacją do osiągnięcia założonych w ramach ASEAN celów ekonomicznych.

5. Podsumowanie

ASEAN, choć zrzesza kraje z regionu odległego geograficznie, szczególnie z perspektywy europejskiej, ma znaczny potencjał rozwoju, wynikający z wielkości rynku, i tradycyjnych wartości. Nie jest pewne, w jakim kierunku to ugrupowanie i cały region Azji Południowo-Wschodniej będą zmierzały. Omówiona jedynie w zarysie tematyka wybranych aspektów procesów integracji gospodarczej w Azji Południowo-Wschodniej pokazuje znaczną złożoność problematyki i wymaga dalszej analizy.

Literatura

- ASEAN Statistical Pocketbook 2006, <http://www.aseansec.org/19196.pdf> (data dostępu 14.06.2008).
- ASEAN Statistical Yearbook 2006, <http://www.aseansec.org/ASY2006.exe> (data dostępu 14.06.2008).
- ASEAN, a key partner for Europe, http://ec.europa.eu/external_relations/asean/intro/index.htm (data dostępu 14.06.2008).
- Bożyk P., Misala J., *Integracja ekonomiczna*, PWE, Warszawa 2003.
- Budnikowski A., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, wyd. III, PWE, Warszawa 2006.
- Drellich-Skulska B. (red.), *Azja–Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, AE, Wrocław 2007. Dr. Surin Pitsuwan Biodata, <http://www.aseansec.org/9574.htm> (data dostępu 14.06.2008).
- Gawlikowski K., *Problem „wartości azjatyckich” – uwagi o koncepcjach Mahathira bin Mohamada*, Azja–Pacyfik t. 2, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 1999.
- Gawlikowski K., *Konfucjański model państwa w Chinach i jego przemiany w XX w.*, materiał na seminarium, http://www.uczelnia.swps.edu.pl/ogolny/centrum_azji/zajecia_2006_07.php (data dostępu 3.06.2008).
- Gawlikowski K., *Procesy okcydentalizacji Chin oraz innych krajów Azji Wschodniej i ich stosunek do cywilizacji zachodniej*, [w:] A. Jelonek (red.), *Wietnamczycy: system wartości i stereotypy Zachodu*, Scholar, Warszawa 2004.
- Janto-Drozdowska E., *Regionalna integracja gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Poznań 1998.
- Machlup F., *Integracja gospodarcza – narodziny i rozwój idei*, PWN, Warszawa 1986.
- Oziewicz E. (red.), *Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Overview, <http://www.aseansec.org> (data dostępu 14. 08.2008).
- Trade Profiles 2007, http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/trade_profiles07_e.pdf (data dostępu 6.07.2008).

THE CHOSEN ASPECTS OF ECONOMIC INTEGRATION PROCESSES IN THE REGION OF SOUTH-EAST ASIA

Summary

The article deals with the problem of the chosen aspects of economic integration processes in the region of South-East Asia and includes initial characteristics of this region taking under consideration historic constraints in the region and Asian values, important to understand the processes that take place in the region. The author analyzes, beside generally expressed problem of essence and form of international economic integration, the issue of The Association of South-East Asian Nations (ASEAN) as an attempt to integrate the region. The article shows the origin of ASEAN, its institutional grounds and economic result of integration processes taking place in ASEAN. As a consequence of analysis, the author draws conclusions that despite the potential for development, which comes from the scale of the market, traditional values and the importance of this Association in the international market, the economic development of countries of the region and co-operation in the region is restrained by still low efficiency and slow trade liberalization. What is more, neither the markets of ASEAN member countries nor political situation of some of these countries are fully stable.